Scientific quarterly (scientific-research article) of Islamic world political research
Vol. 15, No. 3, Fall 2025, 25-44
DOI: 10.21859/priw-150302

The Relationship between Universities and Foreign Policy in Afghanistan (2001–2021): An Empirical Analysis of the Place of Higher Education in International Policymaking

Ali Bogheiry[1]

Date of Received: 2025/05/26 **Date of Acceptance**: 2025/09/10

Abstract

This study examines the two-way relationship between higher education and foreign policy in Afghanistan during the period 2001-2021 and focuses on the strategic role of universities in shaping international policymaking. The research method is descriptive-analytical and data were collected in the field from 228 professors of Kabul, Herat and Mazar-e-Sharif universities. The dependent variable of the study is "the position of the university in foreign policy" and eight independent variables include structural, political and institutional factors. The data were analyzed using Pearson correlation coefficient and multiple linear regression in SPSS software. The findings show that among the variables, "lack of appropriate theory in the field of foreign policy" and "financial problems and lack of budget of universities" have the highest correlation and significant effect with the dependent variable ($r=0.689$ and $r=0.637$, respectively, at a significance level of $p<0.05$). The multiple regression model also shows a high coefficient of determination ($R^2=0.75$), which indicates its very high explanatory power. Accordingly, it can be concluded that the weak position of the university in Afghanistan's foreign policy is mainly due to the lack of priority given by political decision-makers to the university institution and the lack of a link between the diplomatic apparatus and the higher education institution.

1. Assistant Professor of Ahl al-Bayt International University, Tehran, Iran , Boghairyali@yahoo.com

Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA...

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

Accordingly, strengthening university policy-oriented research, institutionalizing scientific diplomacy, and establishing joint cooperation mechanisms between the university and the Ministry of Foreign Affairs are among the requirements for promoting the role of higher education in Afghanistan's foreign policy.

Keywords: Higher education, foreign policy, Afghanistan, science diplomacy, international policymaking

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، انجمن مطالعات جهان اسلام
فصلنامه علمی (مقاله علمی – پژوهشی) پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، سال پانزدهم، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۴، صص ۴۴ – ۲۵

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۵۰۳۰۲

رابطه دانشگاه و سیاست خارجی: بررسی موردی افغانستان

علی بغیری[۱]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۹

چکیده

این پژوهش به بررسی رابطه دوسویه میان آموزش عالی و سیاست خارجی در افغانستان طی دوره ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۱ می‌پردازد و نقش راهبردی دانشگاه‌ها را در شکل‌دهی به سیاست‌گذاری بین‌المللی مورد توجه قرار می‌دهد. روش تحقیق توصیفی_تحلیلی است و داده‌ها به‌صورت میدانی از ۲۲۸ تن از استادان دانشگاه‌های کابل، هرات و مزارشریف گردآوری شده است. متغیر وابسته تحقیق «جایگاه دانشگاه در سیاست خارجی» و هشت متغیر مستقل شامل عوامل ساختاری، سیاسی و نهادی است. داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی چندگانه در نرم‌افزار SPSS تحلیل شده‌اند.

یافته‌ها نشان می‌دهد که از میان متغیرها، «فقدان نظریه‌ی مناسب در حوزه‌ی سیاست خارجی» و «مشکلات مالی و کمبود بودجه‌ی دانشگاه‌ها» بیشترین همبستگی و اثر معنی‌دار را با متغیر وابسته دارند (به‌ترتیب $r=0.689$ و $r=0.637$، در سطح معنی‌داری $p<0.05$). مدل رگرسیون چندگانه نیز ضریب تعیین بالایی ($R^2=0.75$) را نشان می‌دهد که بیانگر توان تبیین بسیار بالای آن است. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که جایگاه ضعیف دانشگاه در سیاست خارجی افغانستان عمدتاً ناشی از عدم اولویت‌دهی تصمیم‌گیران سیاسی به نهاد دانشگاه و فقدان پیوند میان دستگاه دیپلماسی و نهاد آموزش عالی است.

بر این اساس، تقویت پژوهش‌های سیاست‌محور دانشگاهی، نهادینه‌سازی دیپلماسی علمی و ایجاد سازوکارهای همکاری مشترک میان دانشگاه و وزارت امور خارجه، از الزامات ارتقای نقش آموزش عالی در سیاست خارجی افغانستان به‌شمار می‌روند.

واژه‌های کلیدی: آموزش عالی، دیپلماسی علمی، سیاست‌گذاری بین‌المللی، رگرسیون، ضریب همبستگی.

۱. استادیار دانشگاه بین المللی اهل بیت(ع)، تهران، ایران ، Boghairyali@yahoo.com

Copyright © 2018, This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

مقدمه

دانشگاه به عنوان یکی از ستون‌های اصلی توسعه پایدار هر کشور، نقشی فراتر از آموزش نیروی انسانی دارد. از منظر اجتماعی، دانشگاه با تربیت افراد آگاه، منتقد و خلاق، موجب ارتقای سطح فرهنگی و فکری جامعه می‌شود (دلانتی، ۱۳۸۶:۳-۵). از منظر اقتصادی، این ستون با تولید دانش، فناوری و نیروی متخصص، به رشد صنعت و نوآوری کمک می‌کند. در واقع، بسیاری از نوآوری‌های صنعتی و فناورانه، ابتدا در فضای دانشگاهی شکل می‌گیرند. و از منظر سیاسی و فرهنگی، دانشگاه محلی برای گفت‌وگو، تولید ایده و شکل‌گیری تفکر استراتژیک است. لذا، می‌تواند به ارتقای حکمرانی و سیاست‌گذاری علمی کمک کند. در منظر سوم است که رابطه دانشگاه با سیاست خارجی شکل می‌گیرد.

از دیگر سو، سیاست خارجی ابزاری است جهت تعامل هر دولت با محیط بین‌الملل. این تعامل با هدف حفظ و ارتقاء منافع ملی، امنیت و جایگاه جهانی کشور صورت می‌گیرد. سیاست خارجی تعیین می‌کند کشور با چه دولت‌ها و نهادهایی همکاری یا رقابت کند تا امنیت ملی حفظ شود. همچنین، از طریق سیاست خارجی، زمینه جذب سرمایه، تجارت بین‌المللی و انتقال فناوری فراهم می‌شود. به علاوه، دیپلماسی علمی و فرهنگی بخشی از سیاست خارجی است که به ارتقای اعتبار و نفوذ نرم کشور کمک می‌کند.

رابطه میان دانشگاه و سیاست خارجی یک رابطه دوطرفه و راهبردی است. از یک‌سو، دانشگاه‌ها با تولید دانش، تحلیل و پژوهش‌های راهبردی، می‌توانند در تعمیق درک تصمیم‌گیران سیاست خارجی از تحولات جهانی مشارکت نمایند. از دیگر سو، سیاست خارجی می‌تواند با حمایت از دیپلماسی علمی، تبادلات دانشگاهی و پروژه‌های تحقیقاتی بین‌المللی، به ارتقای سطح علمی کشور یاری رساند. به دیگر سخن، دانشگاه مغز متفکر سیاست خارجی و سیاست خارجی، حامی میدان عمل دانشگاه‌ها در سطح جهانی است.

با این حال و علی‌رغم اهمیت این رابطه دوطرفه سازنده، در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، پیوند مستحکمی میان این دو برقرار نیست. چرایی این موضوع سوال اصلی این مقاله است که برای پاسخ به آن کشور افغانستان (۲۰۰۱-۲۰۲۱) مورد مطالعه قرار گرفته است. انتخاب افغانستان به آن دلیل است که علی‌رغم سرمایه‌گذاری فراوان بین‌المللی، با حکمرانی مجدد طالبان در ۲۰۲۱ شکست رابطه میان دانشگاه و سیاست خارجی مشخص گردید. عوامل مختلفی در پاسخ به این مسئله دخیل هستند. با این حال، فرضیه پژوهش آن است که به نظر می‌رسد از میان عوامل مختلف، عدم اهمیت دانشگاه برای سیاست مداران مهمترین دلیل است. برای تحلیل دقیق‌تر این موضوع، روابط میان یک متغیر وابسته

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

با عنوان «جایگاه دانشگاه در سیاست خارجی» با هشت متغیر مستقل (فقدان نظریه مناسب در حوزه سیاست خارجی، نبود بودجه و مشکلات مالی دانشگاه، عدم اهمیت دانشگاه برای سیاست مداران، نظام استخدام معیوب، نبود اعتماد بالای دستگاه دیپلماسی کشور، کیفیت پائین فارغ التحصیلان، محدودیت امکانات تحقیقاتی، اولویت نداشتن سیاست خارجی) مورد بررسی قرار می‌گیرد. تعداد اندک مطالعه در این حوزه و کمبود مطالعات میدانی، جامع نبودن مطالعات در بررسی متغیرهای موثر از ضرورت‌های این تحقیق؛ و الهام گرفتن از مدل برای تعمیم به نمونه‌های مشابه، سنجش وزن هر متغیر، و شناسایی متغیرهای کلیدی موثر در رابطه میان دانشگاه و سیاست خارجی از دلایل اهمیت این تحقیق هستند که با استفاده از مطالعات میدانی، روابط همبستگی، و تحلیل رگرسیون خطی مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

پیشینه تحقیق

رابطه دانشگاه‌ها و سیاست خارجی در افغانستان را می‌توان به‌مثابه یک کنش دوسویه دید: دانشگاه‌ها هم به‌عنوان ابزار و بستر تولید سرمایه انسانی و ایدئولوژیک برای دولت‌ها و بازیگران خارجی عمل کرده‌اند و هم به‌عنوان نهادهایی که می‌توانند قدرت نرم و دیپلماسی علمی تولید کنند یا تحت تأثیر سیاست‌های خارجی و کمک‌های بین‌المللی تغییر شکل یابند (Bell, 2025). توسعه سریع آموزش عالی در دوره ۲۰۰۱-۲۰۲۱ و سپس بازسازمان‌دهی سریع آن تحت حکمرانی طالبان، نشان می‌دهد که سیاست خارجی و منافع بین‌المللی به‌طور مستقیم روی ساختار، برنامه‌ها و شبکه‌های علمی افغانستان اثر گذاشته‌اند. منابع موجود را می‌توان به ۵ دسته تقسیم نمود:

نقش دانشگاه در سازندگی دولت، ثبات و بازسازی

گزارش‌های بانک جهانی درباره آموزش عالی در افغانستان؛ مقالاتی که نقش آموزش عالی را در پی‌رنگ‌سازی هویت ملی و بازسازی بعد از ۲۰۰۱ بررسی کرده‌اند نشان می‌دهند که دانشگاه‌ها در تولید نخبگان بوروکراتیک، آموزش نیروهای حرفه‌ای و ترویج ارزش‌های مدنی نقشی محوری داشته‌اند (Abid, 2025; Kargar, et.al, 2025).

آموزش عالی به‌عنوان ابزار نرم‌قدرت و دیپلماسی علمی

تحلیل‌ها و گزارش‌های مرکزهای دیپلماسی عمومی، مطالعات موردی مثل نقش دانشگاه آمریکایی در افغانستان، و گزارش‌هایی درباره برنامه‌های مبادلات علمی/بورسیه‌ها حول این محور قرار دارند (Timil-sana, 2025). دسته تاکید بر آن دارد که دانشگاه‌ها بستر تعاملات دولتی/غیردولتی بین‌المللی (بورسیه،

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

همکاری پژوهشی، برنامه‌های تبادلی) بوده‌اند که بر تصویر بین‌المللی افغانستان و روابط خارجی‌اش اثر داشته‌اند.

آزادی آکادمیک، جنسیت و سیاست‌های ایدئولوژیک

مطالعات میدانی و گزارش‌های NGOبین‌المللی (مثلاً گزارش‌هایی درباره ممنوعیت حضور زنان در دانشگاه‌ها، حذف متون خاص از سرفصل‌ها)، حول این محور قرار دارند. این سیاست‌ها مستقیماً پیامدهای دیپلماتیکی، همچون تعلیق کمک‌ها، را به همراه داشته‌اند. محدودیت‌های اخیر بر حضور زنان و محتوای درسی، هم به‌عنوان یک مسأله حقوق بشری و هم به‌عنوان مانعی برای ارتباطات آکادمیک بین‌المللی و به رسمیت‌شناسی سیاسی دولت عمل کرده‌اند (Shoaib,2025; Danish, 2025).

تأثیرات سیاست خارجی بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی بر دانشگاه‌ها

مطالعات درباره نفوذ همسایگان و نهادهای بین‌المللی در ساختار آموزش عالی؛ گزارش‌های سیاستی درباره سرمایه‌گذاری‌های خارجی و پروژه‌های آموزشی در این محور قرار دارند. در این دسته، دانشگاه‌ها محل رقابت نرم برای نفوذ منطقه‌ای/فرهنگی، مثلا از طریق شبکه‌های مذهبی، آکادمیک، برنامه‌های بورس منطقه‌ای، بوده‌اند (Gul Mazloum Yar & Wafa, 2024).

دیاسپورا، پناهندگی علم‌ورزان و شبکه‌های پژوهشی خارج از کشور

گزارش‌های بنیادها و برنامه‌های حمایت از دانشگاهیان، برنامه‌های انتقال پژوهشگران نشان می‌دهند که چگونه خروج یا حفظ نخبگان بر ظرفیت علمی و مقبولیت بین‌المللی دانشگاه‌ها تأثیرگذار است (Scholar Rescue Fund, 2025).

هر یک از دسته‌های بالا تا حدودی به مسئله مشکلات فی‌مابین رابطه میان دانشگاه و سیاست وارد شده‌اند. با این حال، تمرکز اندکی بر نقش سیاست خارجی دیده می‌شود و در پاسخ به سوال اصلی این مقاله، تحقیقات کمی دیده نمی‌شود. این مقاله در نگاه جامع به همه متغیرهای موثر در رابطه میان آموزش عالی و سیاست خارجی، بررسی وزن و شناسایی متغیرهای کلیدی با بهره بردن از مطالعات میدانی و تجزیه و تحلیل کمی از ابعاد نوآروانه برخوردار است.

تاریخچه دانشگاه در افغانستان

تاریخ آموزش عالی در افغانستان از آغاز، بازتابی از تحولات سیاسی و روند دولت‌سازی بوده است. نخستین تلاش‌ها برای شکل‌دهی آموزش نوین در زمان امیر حبیب‌الله خان و با تأسیس لیسه حبیبیه (۱۹۰۳) و اعزام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

محصلان به خارج آغاز شد؛ حرکتی که در دوره امان‌الله خان شتاب گرفت و بخشی از پروژه اصلاحات و مدرن‌سازی دولت به‌شمار می‌رفت (Nael, 2025: 48; Naqawi & Sultani, 2025: 31).

هسته آموزش عالی رسمی در دهه ۱۹۳۰ با ایجاد دانشکده پزشکی و سپس توسعه دانشگاه کابل شکل گرفت و این دانشگاه به‌تدریج به مرکز تولید نخبگان و کارگزاران اداری تبدیل شد (Stanikzai, ۲۰۲۵: ۴۴۸). در دوران ظاهرشاه (۱۹۳۳-۱۹۷۳)، گسترش مدارس متوسطه، ایجاد دانشکده‌های جدید و همکاری‌های آموزشی خارجی نشان‌دهنده تلاش دولت برای ساخت یک نظام آموزشی ملی و نسبتاً باثبات بود (Salehi et al., 2025).

اما دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ نقطه چرخش مهمی در پیوند سیاست و آموزش عالی بود. انقلاب‌ها، حضور شوروی و منازعات داخلی، برنامه‌های آموزشی را تغییر داد، آموزش عالی را سیاسی کرد و زیرساخت‌ها را به‌شدت آسیب‌پذیر ساخت (Abdulbaqi, 2009: 100–105). در دهه ۱۹۹۰، جنگ داخلی و حکومت طالبان دسترسی به آموزش، به‌ویژه برای زنان، را محدود و بسیاری از نهادهای علمی را ناکارآمد یا نابود کرد (Salehi et al., 2025).

دوره ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۱ بازگشت دوباره الگوی رشد بود: حمایت‌های بین‌المللی، ایجاد دانشگاه‌های خصوصی، افزایش شدید تعداد دانشجویان، و ورود افغانستان به شبکه‌های همکاری علمی جهانی در این دوره رخ داد (Borges, 2025: 132). با این حال، بازگشت طالبان در ۲۰۲۱، بار دیگر آموزش عالی را وارد مرحله‌ای از بازمرزبندی ایدئولوژیک، محدودیت‌های جنسیتی و انزوای بین‌المللی کرد (Yasini et al., 2025).

در مجموع، تاریخ آموزش عالی افغانستان روندی نوسانی و تابع سیاست بوده است و می‌توان آن‌را به دوره‌های زیر تقسیم نمود: از آغاز مدرن‌سازی، به دوره‌های گسترش، سپس فروپاشی ناشی از جنگ، و مجدداً رشد تحت حمایت خارجی، تا محدودیت‌های جدید پس از ۲۰۲۱. ویژگی اصلی این تاریخ، عدم پیوستگی نهادی و تأثیرپذیری شدید دانشگاه از رژیم‌های سیاسی است.

تاریخچه سیاست خارجی در افغانستان

سیاست خارجی افغانستان نیز همچون آموزش عالی، تحت تأثیر ساختار دولت، فشارهای خارجی و تغییر رژیم‌ها شکل گرفته است. نقطه آغاز سیاست خارجی مدرن را معمولاً دوره عبدالرحمان خان می‌دانند؛ جایی که افغانستان به دولتی متمرکز تبدیل شد. با این حال، طبق معاهده گندمک عملاً استقلال

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

سیاست خارجی‌اش در اختیار بریتانیا قرار داشت. هدف اصلی او حفظ تمامیت ارضی در برابر روسیه و بریتانیا بود (Afzal, 2025: 25–29).

استقلال ۱۹۱۹ و معاهده راولپندی نقطه عطفی در بازیابی اختیار سیاست خارجی بود. امان‌الله خان کوشید میان شوروی و بریتانیا موازنه برقرار کند و روابط افغانستان را با جهان اسلام، اروپا و آمریکا توسعه دهد (Afzal, 2025: 32–35). در دوره نادرشاه و ظاهرشاه، افغانستان راهبرد «بی‌طرفی فعال» را اتخاذ کرد که حفظ فاصله از بلوک‌های جنگ سرد و بهره‌گیری از کمک‌های اقتصادی هر دو طرف هدف بودند (Afzal, 2025: 43–46; Maley, 2025).

کودتای ۱۹۷۳ داوودخان سیاست خارجی را به‌سوی ملی‌گرایی مستقل سوق داد. با این حال، روابط با شوروی همچنان مهم باقی ماند. اما کودتای ۱۹۷۸ حزب دموکراتیک خلق و سپس حضور نظامی شوروی، سیاست خارجی افغانستان را عملاً در مدار مسکو قرار داد (Hilali, 2005). پس از فروپاشی دولت نجیب‌الله و جنگ داخلی، سیاست خارجی به‌دلیل چندپارگی قدرت دچار بی‌ثباتی شد. طالبان (۲۰۰۱-۱۹۹۶) روابط خارجی را به ائتلاف محدود با پاکستان و عربستان سعودی فروکاست و به‌دلیل ایدئولوژی سخت‌گیرانه، از مشروعیت بین‌المللی گسترده محروم ماند (Maley, 1999).

پس از ۲۰۰۱، افغانستان در چارچوب نظم بین‌المللی لیبرال با آمریکا و ناتو همکاری کرد و روابط منطقه‌ای خود را گسترش داد. اما وابستگی شدید مالی و امنیتی آن، سیاست خارجی را شکننده ساخت (Samad, 2023). با خروج آمریکا و بازگشت طالبان در ۲۰۲۱، دوباره افغانستان وارد دوره‌ای از عدم شناسایی بین‌المللی و سیاست خارجی مبتنی بر تعامل محدود با همسایگان شد. در این دوره، روابطی که طالبان دنبال می‌کند ترکیبی از عمل‌گرایی اقتصادی با پافشاری ایدئولوژیک است و کشورهای کلیدی تعامل شامل پاکستان، ایران، چین، روسیه و قطر هستند.

در مجموع، سیاست خارجی افغانستان تاریخی نوسان‌دار میان استقلال، موازنه‌گری، وابستگی و انزوا داشته است. در این روند، ثبات یا عدم ثبات داخلی نقش تعیین‌کننده‌تری از جهت‌گیری‌های ایدئولوژیک داشته است.

روش تحقیق

این تحقیق مبتنی است بر روش توصیفی ـ تحلیلی و مبتنی است بر مراحل زیر: ابتدا برای شناسایی متغیرها مطالعات کتابخانه‌ای صورت پذیرفت. سپس برای تحلیل آماری پرسشنامه‌ای تنظیم گردید. این

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

پیمایش از یک متغیر وابسته «جایگاه دانشگاه در سیاست خارجی» و هشت متغیر مستقل (فقدان نظریه مناسب در حوزه سیاست خارجی؛ نبود بودجه و مشکلات مالی دانشگاه؛ عدم اهمیت دانشگاه برای سیاست مداران؛ نظام استخدام معیوب؛ نبود اعتماد بالای دستگاه دیپلماسی کشور؛ کیفیت پائین فارغ التحصیلان؛ محدودیت امکانات تحقیقاتی؛ اولویت نداشتن سیاست خارجی) برخوردار است. جامعه آماری ما عبارت است از اساتید (اعم از اعضاء هیئت علمی و مدعو) دانشکده‌های اقتصاد، حقوق و علوم سیاسی در ۳ ولایت اصلی کابل، مزار شریف و هرات (به لحاظ جمعیت، توسعه و تعداد دانشگاه) که ۲۰ دانشگاه دولتی و خصوصی را شامل می‌شود. تعداد اعضای جامعه برابر است با ۵۶۰. افغانستان که ۵۶۰ نفر هستند. جمعیت نمونه با توجه به جدول مورگان ۲۲۸ نفر و انتخاب نمونه به روش تصادفی ساده بوده است. پایایی پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ و با توجه به بررسی محدوده ضریب طبق جدول زیر بدست آمد.

جدول ۱: تفسیر ضرایب آلفای کرونباخ

مقدار آلفا (α)	میزان پایایی	تفسیر	منبع
$\alpha < 0.50$	بسیار ضعیف	ابزار پایایی بسیار پایین دارد و باید بازنگری شود.	Nunnally, 1978; George & Mallery, 2003
$0.50 \leq \alpha < 0.60$	ضعیف	پایایی ضعیف؛ فقط در مطالعات اکتشافی اولیه ممکن است پذیرفتنی باشد.	Hair et al., 2019
$0.60 \leq \alpha < 0.70$	قابل قبول (حداقل)	پایایی نسبتاً قابل قبول برای پژوهش‌های مقدماتی.	Nunnally & Bernstein, 1994
$0.70 \leq \alpha < 0.80$	خوب	پایایی مناسب برای پژوهش‌های علوم اجتماعی و رفتاری.	George & Mallery, 2003
$0.80 \leq \alpha < 0.90$	بسیار خوب	ابزار از ثبات داخلی بالایی برخوردار است.	Tavakol & Dennick, 2011
$\alpha \geq 0.90$	عالی (اما احتمال هم‌پوشانی بیش‌ازحد)	پایایی بسیار بالا، اما ممکن است نشانگر سؤالات تکراری باشد.	Streiner, 2003; Tavakol & Dennick, 2011

همچنین برای روایی از روش منطقی (با استفاده از پایلوت و نظرات خبرگان) استفاده می‌شود. سپس با توجه به نتایج تست نرمالیته، تحلیل داده‌ها از روش‌های روابط همبستگی و معادلات رگرسیون خطی چندگانه با استفاده از نرم‌افزار SPSS صورت می‌گیرند. با توجه به تایید آزمون نرمالیته در این تحقیق، برای تحلیل داده‌ها از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌شود. برای تحلیل نتایج پیرسون، ابتدا به سطح

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

معنی‌داری توجه می‌شود که اگر sig<0.05 باشد تایید می‌شود (Pallant, 2020). سپس نتایج ضریب پیرسون را با توجه به جدول زیر تفسیر می‌نماییم:

جدول ۲: تفسیر شدت رابطه در همبستگی پیرسون

بازه	01>r>0.8	0.8>r>0.6	0.6>r>0.4	0.4>r>0.2	0.2>r>0
تفسیر	بسیار قوی	قوی	متوسط	ضعیف	خیلی ضعیف

منبع: میلر، ۱۳۸۰:۲۹۹

آزمون پایایی و روایی

روایی پرسشنامه با استفاده از روایی منطقی صورت پذیرفت. در این مرحله بعد از مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، پیرامون این عوامل با تعدادی از اساتید دانشگاه و متخصصین مشورت گردید. همچنین پایلوت میان ۲۰ استاد صورت پذیرفت. پس از بررسی، اصلاحات گرفت و در یک جمع بندی سوال قابل سنجش برای دانشگاه به مرحله نهایی رسید. همچنین، برای سنجش پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید و نتایج زیر بدست آمد:

جدول ۳: سنجش پایایی پیمایش با استفاده از آلفای کرونباخ

آلفای کرونباخ	اعتبار احصائیه کرونباخ	تعداد آیتم‌ها
۰/۷۶۴	۰/۷۵۹	۹

در جدول بالا آلفای کرونباخ و اعتبار احصائیه کرونباخ برای کلیه متغیرها به ترتیب عبارتند از: ۰/۷۶۴ و ۰/۷۵۹. در نتیجه با توجه به جدول یک، پیمایش از پایایی قابل قبول یا سازگاری درونی مناسب برخوردار است. همچنین روایی پرسشنامه با استفاده از روایی منطقی صورت پذیرفت. در این مرحله بعد از مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، پیرامون این عوامل با ۸ تن از اساتید دانشگاه و متخصصین مشورت گردید و پس از بررسی و انجام اصلاحات در نهایت تعداد و محتوای سوالات مورد تایید قرار گرفت.

بررسی روابط همبستگی

برای بررسی ضریب همبستگی ابتدا باید نوع داده‌ها را به لحاظ توزیع مورد شناسایی قرار دهیم و سپس با توجه به نتایج، نوع آزمون همبستگی مشخص می‌شود.

تست نرمالته

تست نرمالیته آزمونی است که بررسی می‌کند آیا توزیع داده‌ها از نوع نرمال است یا خیر.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامي
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

توزیع نرمال یعنی بیشتر داده‌ها حول میانگین متمرکز هستند و شکل نمودار به صورت منحنی زنگوله‌ای[1] است. نتایج این تست به صورت زیر است.

جدول ۴: نتایج آزمون نرمالیته در جدول Descriptive Statistics

متغیر	عنوان	چولگی	کشیدگی	متغیر	عنوان	چولگی	کشیدگی
Y	جایگاه دانشگاه در سیاست خارجی	۰،۰۹۶	ـ۰،۶۹۴	X5	عدم اعتماد دانشگاه به دستگاه دیپلماسی کشور	۰،۹۵۴	۰،۳۴۸
X1	فقدان نظریه مناسب در حوزه سیاست خارجی	۰،۰۶۲	ـ۰،۷۶۱	X6	کیفیت پائین فارغ التحصیلان	۱،۱۱۰	۱،۲۶۴
X2	فقدان بودجه و مشکلات مالی دانشگاه	۰،۰۷۶	ـ۰،۸۶۰	X7	محدودیت امکانات تحقیقاتی	۰،۵۵۳	ـ۰،۲۳۹
X3	عدم اهمیت دانشگاه برای سیاست مداران	۰،۷۸۸	۰،۱۰۲	X8	اولویت نداشتن سیاست خارجی برای دانشگاه	۰،۹۹۰	۰،۹۶۴
X4	نظام استخدام معیوب	۰،۴۶۷	ـ۰،۴۹۲				

در نمونه‌های بزرگتر از ۱۰۰ عدد، اگر کشیدگی و چولگی در بازه (۲، ۲-) قرار داشته باشند، داده‌ها از توزیع نرمال برخوردار می‌باشند (Gravetter, & Wallnau, 2014: 113). همان‌طور که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود، چولگی و کشیدگی کلیه متغیرها در این بازه قرار دارد و لذا داده‌ها نرمال هستند. به علاوه، با توجه به آنکه حجم نمونه بیش از ۱۰۰ است و چولگی و کشیدگی در محدوده مجاز هستند، به آزمون‌های دیگر برای بررسی پارامتری (نرمالیته) نیاز نیست (George & Mallery, 2010). در این صورت برای تحلیل از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌شود.[2]

ضریب همبستگی پیرسون

ضریب همبستگی پیرسون معیاری آماری است که شدت و جهت رابطه‌ی خطی بین دو متغیر کمی را نشان می‌دهد. دامنه ضرایت همبستگی از ۱- تا ۱+ تغییر می‌کند. هرچه ضریب به عدد یک نزدیکتر باشد، رابطه متغیرها قوی‌تر است. همچنین، علامت + از وجود رابطه مستقیم و علامت ـ از رابطه معکوس خبر می‌دهند. نتایج این آزمون در زیر آمده است.

1. Bell Curve

۲. اگر حتی یک متغیر از توزیع نرمال پیروی نکند باید از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده نمود.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

جدول ۵: نتایج ضریب همبستگی پیرسون برای سنجش رابطه متغیرهای مستقل با متغیر وابسته

متغیر	میزان همبستگی	سطح معنی داری	متغیر	میزان همبستگی	سطح معنی داری
X1	۰/۶۸۹	۰/۰۲	X5	۰/۱۶۶	۰/۰۶
X2	۰/۶۳۷	۰/۰۱	X6	۰/۲۱۳	۰/۰۷
X3	۰/۳۳۵	۰/۰۲	X7	۰/۱۰۶	۰/۰۶
X4	۰/۳۱۹	۰/۰۲	X8	۰/۱۱۲	۰/۰۶

در جدول بالا Xi به متغیرهای مستقل مربوط است و میزان همبستگی آن‌ها با متغیر وابسته (Y)، «جایگاه دانشگاه در سیاست خارجی»، در ستون سوم نمایش داده شده است. از میان متغیرها، X1، X2 و X3، و X4 معنی‌دار هستند، زیرا سطح معنی‌داری آن‌ها کمتر از ۰/۰۵ است. با این حال، با توجه به جدول ۲، تنها دو متغیر X1 و X2 از رابطه‌ای قوی با متغیر وابسته برخوردار هستند. به عبارت دیگر، «فقدان نظریه مناسب در حوزه سیاست خارجی» و « فقدان بودجه و مشکلات مالی دانشگاه» رابطه مستقیم و قدرتمندی را با «جایگاه دانشگاه در سیاست خارجی» دارند. این بدان معنی است که مشکلات مالی توان دانشگاه برای ورود به عرصه سیاست خارجی را بیش از سایر متغیرها تضعیف می‌کند. همچنین، تا زمانی که حوزه سیاست به اهمیت نهاد آموزش عالی واقف نباشد، گرایشی به ورود آن در تصمیم‌سازی خود ندارد.

تحلیل رگرسیون خطی

در این بخش ما ابتدا، رگرسیون خطی ساده هر متغیر و سپس رگرسیون خطی چندگانه را بررسی می‌نماییم. برای انجام رگرسیون ابتدا، باید به سطح معنی‌داری و ضریب همبستگی در جدول ۵ رجوع نمود، زیرا اگر 0.3 < همبستگی و 0.05 < معناداری، رابطه ضعیف و غیرمعنی‌دار است و رگرسیون ارزش علمی محدودی دارد (Tabachnick, & Fidell, 2019). بر این اساس، متغیرهای X3، X2، X1 و X4 می‌توانند به شرط داشتن شروط رگرسیون (خطی بودن رابطه، استقلال خطاها، نرمال بودن خطاها، همسانی واریانس خطاها، عدم وجود هم‌خطی چندگانه، عدم وجود داده‌های پرت، اندازه کافی نمونه، مقیاس فاصله‌ای یا نسبی متغیرها، معنی‌داری آماری ضرایب) در معادله رگرسیون وارد شوند (Field, 2013; Pallant, 2020; Tabachnick, & Fidell, 2019; Green, 1991). با احتساب این شروط X4 حذف می‌شود، چراکه از شرط استقلال خطاها برخوردار نبود و آزمون Durbin–Watson آن ۱/۳ بود که در بازه مطلوب (۲/۵، ۱/۵) قرار نداشت (Field, 2013). لذا، در ادامه، با نگاه به جدول زیر، معادله متغیرهای X3، X2، X1 را بررسی می‌نماییم.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

جدول ۶: رگرسیون خطی ساده برای هر متغیر مستقل

متغیر	جدول ANOVA	جدول Model Summary	جدول Coefficients		
	مقدار sig	مقدار R2	مقدار Beta در Standardized Coefficients	مقدار constant در B در Unstandardized Coefficients	مقدار X در B در Unstandardized Coefficients
X1	۰/۰۲	۰/۶۵	۰/۶۸۹	۰/۹۴۰۳۱۵	۰/۶۸۹۳۴۳
X2	۰/۰۳	۰/۶۷	۰/۶۳۷	۱/۲۱۲۴۸۲	۰/۶۱۵۰۷۱
X3	۰/۰۳	۰/۷	۰/۷۳۵	۲/۳۰۲۹۰۸	۰/۳۳۰۰۵۱

با در نظر گرفتن مقدار sig در جدول ANOVA هر سه متغیر معنی‌دار هستند، زیرا sig<0.05 است (Field, 2018: 428-430). لذا می‌توان به جدول Coefficien رجوع نمود تا مدل رگرسیونی هر متغیر را حاصل آورد.

در مرحله بعد، در جدول ۶ باید به R2 (ضریب تعیین) توجه نمود که نشان می‌دهد چند درصد از تغییرات Y (متغیر وابسته) توسط متغیرهای X (متغیرهای مستقل) توضیح داده می‌شود. به عبارت دیگر، قدرت کلی مدل در تبیین تغییرات متغیر وابسته را بیان می‌کند (Field, 2018: 426-427; Hair et al., 2019: 212; Tabachnick, & Fidell, 2019: 119). این مقدار را باید با توجه به جدول زیر تفسیر نمود:

جدول ۷: تفسیر ضریب R^2

بازه R^2	سطح قدرت مدل	تفسیر	منابع علمی
R^2< 0.10	خیلی ضعیف	تبیین ناچیز	Cohen, 1988: 79-80, Field, 2018: 422-423
0.10<R^2<0.30	ضعیف	تبیین کم	Cohen, 1988: 79-80; Hair et al., 2019: 212
0.30<R^2<0.50	متوسط	تبیین متوسط	Hair et al., 2019: 212
0.50<R^2<0.70	قوی	تبیین بالا	Hair et al., 2019: 212
R^2≥0.70	خیلی قوی	تبیین بسیار بالا	Hair et al., 2019: 212

با توجه به جدول ۷ و نتایج R^2 در جدول ۶، قدرت تبیین مدل به ترتیب برای متغیرهای X2، X1 و X3 عبارتند از: قوی، قوی، خیلی قوی.

Beta شاخص اصلی اهمیت متغیرها در رگرسیون است. مقدار Beta میزان اهمیت متغیرهای مستقل برای متغیر وابسته را نشان می‌دهد که هر چه بیشتر باشد، اهمیت آن مضاعف است (Field, 2018: 418-420; Hair, et.al., 2019: 214-215; Tabachnick, & Fidell, 2019: 119). همچنین، مثبت بودن این معیار از رابطه مستقیم و منفی بودن آن از رابطه معکوس متغیر مستقل با وابسته خبر

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

می‌دهد (Field, 2018: 419-421; Hair, et.al., 2019: 215; Tabachnick, & Fidell, 2019: 120). با توجه به مقدار Beta در جدول ۶، به ترتیب درجه اهمیت متغیرها عبات است از: X1، X3 و X2. همچنین، با توجه به مثبت بودن Beta، هر سه متغیر از رابطه‌ای مستقیم با متغیر وابسته برخوردار هستند. به عبارت دیگر، با افزایش یک انحراف استاندارد در نمره X1، X3 و X2. به ترتیب، نمره Y ۰/۷۳۵، ۰/۶۸۹ و ۰/۶۳۷ انحراف استاندارد افزایش خواهند یافت.

اگر Y=b+ax معادله رگرسیون خطی ما باشد و X = متغیر مستقل؛ Y = متغیر وابسته؛ a = شیب خط؛ و b = مقدار ثابت (ارزش Y وقتی X = ۰ باشد) هستند. حال سه مدل رگرسیون خطی ساده داریم. برای ترسیم هر مدل به مقدار constant (ثابت) و X در دو ستون آخر جدول ۶ نگاه می‌کنیم و داریم:

$$Y= 0.940315 + 0.689343\ X1$$
$$Y= 1.212482 + 0.615071\ X2$$
$$Y= 2.302908 + 0.330051\ X3$$

اگر قرار باشد که به رابطه میان هر یک از متغیرهای مستقل با متغیر وابسته را بررسی کنیم، باید هر یک از سه مدل بالا به صورت مجزا مورد استفاده قرار گیرند. با این حال، بررسی رابطه میان همه متغیرهای مستقل با متغیر وابسته در چهارچوب رگرسیون خطی چندگانه صورت می‌گیرد.

جدول ۸: رگرسیون خطی چندگانه

model	Constant	X1	X2	X3
Unstandardized B	۰/۷۵	۱/۷۶۴۵۳۹	۲/۱۸۶۰۸۳	۳/۶۷۵۴۹۱

همچنین، در رگرسیون خطی چندگانه، مقدار Sig برابر با ۰ است که از معنی‌داری مدل خبر می‌دهد. R۲ نیز برابر است با ۰/۷۵ که از مقادیر مشابه در رگرسیون خطی ساده بیشتر است. به عبارت دیگر قدرت تبیین در رگرسیون خطی چندگانه بسیار بالا است و ۷۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط سه متغیر مستقل تبیین شده است. این مقدار نشان می‌دهد مدل از انسجام و قدرت پیش‌بینی چشمگیری برخوردار است. با توجه به مقادیر جدول ۸، فرمول رگرسیون خطی چندگانه عبارت است از:

$$Y=0.75+1.764539X1+2.186083X2+3.675491X3$$

در مدل بالا، رابطه همه متغیرها با متغیر وابسته مستقیم است. به علاوه، بزرگ‌ترین ضریب (۳/۶۷) به X3 تعلق دارد که نشان می‌دهد در حضور سایر متغیرها، مهم‌ترین عاملِ تضعیف جایگاه دانشگاه، بی‌توجهی سیاست‌مداران است. به عبارت دیگر، حتی اگر نظریه خوب و بودجه کافی وجود داشته باشد، بدون اراده سیاسی، نقش دانشگاه در سیاست خارجی ارتقا نمی‌یابد.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

ضریب X2 در جایگاه دوم قرار دارد که نشان می‌دهد کمبود بودجه و منابع مالی، دومین مانع کلیدی است و اثر مستقلی دارد. بودجه ناکافی مانع پژوهش سیاست‌محور، کیفیت دانشگاه و ورود آن به حوزه دیپلماسی علمی می‌شود.

ضریب X1 در جایگاه سوم قرار دارد و حاکی از آن است که درصورت عدم وجود نظریه منسجم در سیاست خارجی، کارکرد دانشگاه به‌عنوان تولیدکننده فکر راهبردی تضعیف می‌شود. به عبارت دیگر، حتی اگر حمایت سیاسی و مالی وجود داشته باشد، تا زمانی که نظریه و چارچوب تحلیلی مشخص نباشد، ارتباط کارشناسی دانشگاه با دستگاه سیاست خارجی برقرار نمی‌گردد.

همچنین به یک نکته مهم باید اشاره نمود که در رگرسیون ساده، متغیر X1 مهم‌تر از X3 بود؛ اما در مدل چندگانه، X3 بزرگ‌ترین ضریب را دارد. این نشان می‌دهد که در صورت کنترل سایر عوامل، فقدان توجه سیاست‌مداران نقش تعیین‌کننده‌تری از ضعف نظریه دارد. بنابراین، مشکل اصلی نه علمی است و نه فنی؛ بلکه سیاسی و ساختاری است. این الگو نشان می‌دهد که برای بهبود نقش دانشگاه در سیاست خارجی، اصلاحات سیاسی مقدم بر اصلاحات نظری و مالی است.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

۵- بحث و نتیجه گیری

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که رابطه میان نظام آموزش عالی و سیاست خارجی افغانستان در دوره ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۱ به‌صورت ساختاری تضعیف شده و این ضعف ریشه در مجموعه‌ای از عوامل سیاسی، مالی و نظری دارد. مهم‌ترین یافته تحقیق آن است که عامل سیاسی یعنی «بی‌توجهی تصمیم‌گیران به نقش دانشگاه» بیشترین تأثیر را بر جایگاه دانشگاه در سیاست خارجی داشته است. امری که مطابق مدل رگرسیون چندگانه، قوی‌ترین ضریب را در میان همه متغیرها به خود اختصاص داده است. این بدان معناست که مسئله اصلی نه فقدان ظرفیت علمی، بلکه عدم اراده سیاسی برای بهره‌گیری از ظرفیت دانشگاه‌ها در تصمیم‌سازی سیاست خارجی بوده است.

در کنار آن، مشکلات مالی و کمبود بودجه دانشگاه‌ها نیز مانع مهمی در شکل‌گیری دیپلماسی علمی، پژوهش‌های کاربردی و ارتباطات بین‌المللی دانشگاه‌ها به شمار می‌رود. همچنین، فقدان نظریه و چارچوب فکری مشخص در سیاست خارجی باعث شده است که ارتباط دانشگاه با دستگاه دیپلماسی فاقد نقطه اتکا و زبان مشترک باشد. ضریب تعیین بالای مدل ($R^2 = 0.75$) نشان می‌دهد که این سه عامل، به‌صورت مجموعی، بخش عمده‌ای از تضعیف موقعیت دانشگاه در فرآیند سیاست‌گذاری خارجی افغانستان را توضیح می‌دهند.

در پاسخ به پرسش اصلی تحقیق که «چرا رابطه دانشگاه و سیاست خارجی در افغانستان ضعیف است؟»، نتایج بیانگر آن است که فقدان توجه سیاست‌مداران به نقش دانشگاه، ریشه‌ای‌ترین عامل این ضعف است و سایر متغیرها در مرتبه بعد قرار می‌گیرند. این امر با فروض تحقیق نیز سازگار است و نشان می‌دهد که بدون ایجاد سازوکارهای نهادی برای پیوند میان وزارت تحصیلات عالی و وزارت امور خارجه، نمی‌توان انتظار بهبود پایدار داشت. براساس این یافته‌ها، پیشنهادهای کاربردی تحقیق عبارتند از:

۱. ایجاد شوراهای مشترک سیاست خارجی_دانشگاه جهت انتقال دانش راهبردی و تحلیل‌های تخصصی به دستگاه دیپلماسی.

۲. تخصیص بودجه مستقل برای پژوهش‌های سیاست‌محور و حمایت از مراکز تحقیقاتی مرتبط با سیاست خارجی.

۳. تدوین نظریه ملی سیاست خارجی با مشارکت ساختاری دانشگاه‌ها.

۴. نهادینه‌سازی دیپلماسی علمی از طریق برنامه‌های تبادل دانشگاهی، پژوهش‌های مشترک و شبکه‌سازی بین‌المللی.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

۵. طراحی نظام شایسته‌سالاری در جذب نیروی انسانی دستگاه سیاست خارجی با تکیه بر دانشگاه‌ها.

به‌طور کلی، پژوهش حاضر نشان می‌دهد که ارتقای سیاست خارجی افغانستان بدون تقویت نقش دانشگاه ممکن نیست و احیای این پیوند، شرط ضروری برای عقلانی‌سازی تصمیمات راهبردی و افزایش ظرفیت تعاملات بین‌المللی افغانستان است.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

منابع

۱. میلر، دلبرت چارلز (۱۳۸۰)، راهنمای سنجش و تحقیقات اجتماعی، تهران: نشر نی.

2. Abdulbaqi, Misbah (2009), Higher Education in Afghanistan, Policy Perspectives, 6 (2).

3. Abid, S. (2025). The Empirical analysis to education and their impacr on economic growth of Afghanistan. Ciência & Trópico, 49(1).

4. Afzal, O. M. (2025). The Failure of State and Nation Building in Afghanistan.

5. Bell, E. (2025). Open knowledge through soft power, diplomacy, and the library: A theoretical analysis and critique. Journal of Librarianship and Scholarly Communication, 12(2).

6. Borges, T. M. (2025). An empirical analysis of barriers to the educational sector and theirimpacton economic growth of Afghanistan (2001-2021). Ciência & Trópico (03042685), 49(1).

7. Cohen, J. (1988). Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

8. Danish, F., & Omar, H. (2025). Female Lecturers' challenges in Afghanistan's higher education under the Taliban rule. International Journal of Language and Literary Studies, 7(3), 158-168.

9. Field, A. (2013). Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics (4th ed.). Sage Publications.

10. Field, A. (2018). Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics (5th ed.). SAGE Publications.

11. George, D., & Mallery, P. (2003). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 11.0 Update (4th ed.). Allyn & Bacon.

12. George, D., & Mallery, P. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference (10th ed.). Pearson.

13. Gravetter, F. J., & Wallnau, L. B. (2014). Essentials of Statistics for the Behavioral Sciences (8th ed.). Wadsworth Cengage Learning.

14. Gul Mazloum Yar, Fayaz & Wafa, Noorani (2024) Geopolitical Influence of Afghanistan's Neighbors on the Country's Domestic and Foreign Policies, Interdiciplinary Journal and Hummanity (INJURITY), 3(12):862-867

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

15. Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2019). Multivariate Data Analysis (8th ed.). Pearson Education.
16. Hilali, A. Z. (2005). The Soviet penetration into Afghanistan and the Marxist coup. Journal of Slavic Military Studies, 18(4), 673-716.
17. Kargar, A. A., Akbari, M. S., & Basiryar, H. (2025). The Role of Universities in Strengthening and Institutionalizing the Nation-Building Process in Afghanistan. Kunduz University International Journal of Islamic Studies and Social Sciences, 55-69.
18. Maley, W. (1999). The foreign policy of the Taliban (Vol. 15). New York: Council on Foreign Relations.
19. Maley, W., Adili, A. Y., & Lushenko, P. (2025). Afghanistan and international relations: An introduction. In Afghanistan and International Relations (pp. 1-20). Routledge.
20. Nael, A. Q (2025). An Overview of Modern Legislation in Afghanistan (1749-1978). Addaiyan Journal of Arts, Humanities and Social Sciences, 7 (1): 42-59.
21. Naqawi, G. H., & Sultani, A. (2025). Exploring the Challenges and Opportunities of Women's Education in Afghanistan. International Journal of Science and Management Studies, 8(2), 30-34.
22. Nunnally, J. C. (1978). Psychometric Theory (2nd ed.). McGraw-Hill.
23. Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). Psychometric Theory (3rd ed.). McGraw-Hill.
24. Pallant, J. (2020). SPSS Survival Manual (7th ed.). McGraw-Hill Education
25. Salehi, M. J., Zaki, M. B., Harsch, S., & Bittlingmayer, U. H. (2025). Modern Education and Its Enemies in Afghanistan: An Analytical, Historical Review to Inform the Future. In Challenges facing Education Leadership in the Shadow of War (pp. 168-179). Routledge.
26. Samad, O. (2023). The 2021 Collapse: Lessons Learned from a Century of Upheavals and Afghanistan's Foreign Policy Vortex. In The Great Power Competition Volume 4: Lessons Learned in Afghanistan: America's Longest War (pp. 415-444). Cham: Springer International Publishing.
27. Scholar Rescue Fund (2025.4.7), Afghanistan: https://www.scholarrescuefund.org/about-us/afghanistan/?utm_source=chatgpt.com
28. Shoaib, M. (2025). A Systematic Review of Gender Disparities in Academic

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]

Achievement in Higher Education Across Muslim Countries. ASSAJ, 3(02), 1622-1639.

29. Stanikzai, M. H., Shanawa, S., Karimkhil, A. T., & Dadras, O. (2025). Medical Education in Afghanistan: Challenges and Policy Implications. Advances in Medical Education and Practice, 477-482.
30. Streiner, D. L. (2003). "Starting at the Beginning: An Introduction to Coefficient Alpha and Internal Consistency." Journal of Personality Assessment, 80(1), 99–103.
31. Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2019). Using Multivariate Statistics (7th ed.). Pearson
32. Tavakol, M., & Dennick, R. (2011). "Making Sense of Cronbach's Alpha." International Journal of Medical Education, 2, 53–55.
33. Timilsana, B. K. (2025). Education Diplomacy: Key Soft Power in Nepal-Australia Relations. Tribhuvan University Journal, 40(1), 77-94.
34. Yasini, S., & Shamsi, S. S. (2025). DECIMATED DREAMS? EDUCATION AND CAREER PROSPECTS AMONG STUDENTS UNDER TALIBAN GOVERNANCE. Jurnal Ilmiah Dinamika Sosial, 9(2), 269-285.

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۵۰۳۰۲

به این مقاله این‌گونه ارجاع دهید:

بغیری، علی (۱۴۰۴)، «رابطه دانشگاه و سیاست خارجی: بررسی موردی افغانستان (۲۰۰۱-۲۰۲۱)» فصلنامه پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س۱۵، ش۳، پاییز ۱۴۰۴، صص ۴۴-۲۵.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-18]